

В.О. Кирилів

РОЗВИВАЛЬНЕ НАВЧАННЯ ЯК ОСНОВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Традиційно, процес навчання розглядається як процес взаємодії між учителем і учнем, де вирішуються завдання освіти, професійної підготовки і прогресу.

Досліджено що педагоги-науковці, викладачі-методисти та фахівці в галузі початкової освіти ведуть інтенсивні пошуки шляхів удосконалення системи навчання підростаючого покоління. Можливість суттєвих змін у школі теоретики і практики вітчизняної освіти пов'язують з ідеями розвивального навчання.

Харківська школа з розвивального навчання молодших школярів пов'язана з кардинальним переглядом традиційних поглядів на розвиток і його співвідношення з навчанням, з обґрунтуванням можливості створити принципово нову систему навчання, орієнтовану не лише на засвоєння учнем певної суми знань, умінь і навичок, але і на становлення його як провідного суб'єкта різноманітних видів і форм діяльності.

У статті аналізуються різні форми навчання, які сприяють розвитку дитини у системі розвивального навчання. Досліджено погляди вітчизняних науковців відносно завдань, специфіки, вимог до організації розвивального навчання. Виокремлено основні показники успішності реалізації ідей розвивального навчання в початковій школі. Накреслено перспективи подальшого впровадження ідей розвивального навчання в Україні.

Ключові слова: *розвивальне навчання, учень, початкова школа, форми навчання, вчитель.*

Традиционно, процесс обучения рассматривается как процесс взаимодействия между учителем и учеником, где решаются задачи образования, профессиональной подготовки и прогресса.

Исследовано, что педагоги-ученые, преподаватели-методисты и специалисты в области начального образования ведут интенсивные поиски путей совершенствования системы обучения подрастающего поколения. Возможность существенных изменений в школе теоретики и практики отечественного образования связывают с идеями развивающего обучения.

Харьковская школа развивающего обучения младших школьников связана с кардинальным пересмотром традиционных взглядов на развитие и его соотношение с обучением, обоснованием возможности создать принципиально новую систему обучения, ориентированную не только на

усвоение учеником определенной суммы знаний, умений и навыков, но и на становление его как ведущего субъекта разнообразных видов и форм деятельности.

В статье анализируются различные формы обучения, которые способствуют развитию ребенка в системе развивающего обучения. Исследованы взгляды отечественных ученых относительно задач, специфики, требований развивающего обучения. Выделены основные показатели успешности реализации идей развивающего обучения в начальной школе. Определены перспективы дальнейшего внедрения идеи развивающего обучения в Украине.

Ключевые слова: *развивающее обучение, ученик, начальная школа, формы обучения, учитель.*

Traditionally, the process of study looking how process interaction between teacher and pupil, where decide tasks of the education professional preparation and progress.

Investigated, that teachers-scientists, teachers-methodists and authority conduct search ways of perfect system young generation in the elementary education. Possibility changes in the school the theoretic and practice of native education bind with ideas developing education.

Kharkov school of the developing education younger schoolboys binds with essential revise traditional views on the development and correlation with education, will bases possibility create new system education, direct not only on the digest definite sum of knowledge, skills, habit, but create him as main different varieties and forms of the activities.

This article analyzes the different forms of learning that promote child development in developing education system. The author has investigated the views of contemporary scholars on the tasks, specific features, and demands to the organization of developing education. Allocated to the main indicators of success of developing education in elementary school. The prospects of introducing the idea of developing education in Kharkov.

Keywords: *developing education, pupil, elementary school, forms of learning, teacher.*

Постановка проблеми. В останні роки вчителі все частіше звертаються до ідеї розвивального навчання, з якою вони пов'язують можливість змін у школі. Якщо раніше головним питанням у загальноосвітньому навчальному закладі було поширення знань, загальна освіта дітей, то зараз з'явилася проблема розвитку здібностей, формування талантів у кожної дитини.

Аналіз сучасних досліджень. Дослідженням питань розвивального навчання займалися такі відомі педагоги, як Е. Александрова, В. Рєпкін, О. Божко, О. Дусавицький, Л. Занков, В. Давидов та ін.

Метою статті є вивчення можливостей реалізації ідей розвивального навчання учнів початкової школи для інтелектуального розвитку особистості.

Виклад основного матеріалу Проблему розвивального навчання відносять до найбільш актуальних проблем сучасної педагогічної науки й шкільної практики. Це зумовлено тим, що в цей час відбуваються зміни цільової установки навчання. Основним та головним результатом навчання тепер стає не тільки міцність засвоєння дитиною необхідних суспільством знань, умінь й навичок, а розвиток особистості школяра. Перефразовуючи цей вислів, можна вважати, що у цей момент не знижується питання про засвоєння учнями знань, умінь і навичок, але це тепер стає засобом, а точніше, умовою досягнення головної мети – розвитку особистості учня. Саме ця мета ставиться та вирішується завдяки розвивальному навчанню. Тому цілком зрозумілим стає інтерес учених та викладачів саме до даного типу навчання. [1, с. 4]

Отже, розвивальне навчання – це такий тип навчання, який не тільки забезпечує повноцінне засвоєння учнями знань, умінь і навичок, а й безпосередньо впливає на інтенсивність загального розвитку особистості учня. З огляду на це, особистість учня потрібно розглядати як єдність трьох компонентів:

1. анатомо-фізіологічного - генетичні властиві людині задатки, особливості нервової системи, фізичні особливості;
2. психічного - сукупність психічних процесів;
3. соціального - сукупність соціальних якостей.

Саме у процесі розвивального навчання створюються умови для включення всіх без виключення учнів в активну пізнавальну діяльність. Саме такі головні вимоги висувуються до організації розвивального навчання [1, с. 9].

Розвиток дитини відбувається у різних видах діяльності, які проявляються, у різних видах розвитку: фізичному, духовному, громадянському, морально-етичному та естетичному. Усі види розвитку, як справедливо зазначають фахівці, – це не механічна сукупність різних видів діяльності. Всі вони тісно взаємопов'язані, взаємодоповнюють та підсилюють один одного [1, с. 10].

Шлях до такого рівня навчання є складним, тривалим, потребує системності, наполегливості в роботі вчителя, вимагає вміння поєднувати опосередковані та

прямі засоби впливу на розвиток особистості, починаючи від самого початку навчання дитини [4, с. 13]

Психологи вважають, що в процесі розвитку людини першим формується сприймання, На основі його в дитини складається сенсорний, чуттєвий досвід. Саме це зумовлює таку особливість розвитку, як одночасне функціонування у навчальній діяльності молодшого школярів різних видів мислення: наочно-образного, практичного, словесно-логічного та поняттєвого. Поступово останній вид мислення виступає на перший план, але його якість завжди визначається багатством та міцністю чуттєвого досвіду учнів. [4, с. 15]

Початкова школа, за слушною думкою О. Дусавицького, втрачає багато можливостей для загального розвитку школярів саме через недооцінку чуттєвої основи навчання. Часто думають, що в дитини, яка приходить до школи, вже добре розвинені процеси сприймання. Насправді ж, формування цих процесів тільки розпочинається в дошкільному віці. Тому, саме у молодших школярів обов'язково потрібно розвивати та удосконалювати вміння бачити, спостерігати, слухати [3, с. 130].

Загалі знання по-різному засвоюються і по-різному впливають на розвиток дітей, у залежності від способів керівництва їх навчальною діяльністю. Розвивальний вплив навчання найбільше визначається його процесуальною стороною, тобто тим, як воно організовано. У процесі перебудови організаційних форм важливо, щоб навчальний результат досягався не за будь-яку ціну, а поєднувався з розвитком пізнавальних можливостей та потреб дитини, щоб виконавська діяльність була підпорядкована творчій.

Розвивальне навчання характеризується тим, що вчитель свідомо формулює перед кожним уроком не тільки навчальну (дидактичну) мету, але і розвивальну і виховну, які випливають із змісту матеріалу, можливостей дітей, рівня їх інтелектуальної, емоційної вольової підготовки.

На основі аналізу праць Л. Занкова до завдань розвивального навчання можна віднести: навчання дітей самостійно міркувати, сперечатися, відстоювати свої думки, ставити запитання, бути ініціативним у набутті нових знань.

Аналіз науково-педагогічних джерел свідчить, що в системі розвивального навчання молодших школярів широке вживання отримали нетрадиційний та нестандартний уроки. До них відносяться: інтегровані, коли вивчається матеріал декількох тем одним блоком; міжпредметний, який об'єднує споріднений матеріал декількох предметів; урок-есе; театралізований урок; урок-конкурс; урок-аукціон; урок КВК; урок-телеміст; урок – прес-конференція; урок-ділова гра; урок-концерт; урок-вечорниці; урок-суд; урок-практикум; урок-семінар; урок-екскурсія; урок-діалог; урок-гра «Поле чудес»; урок-брейн-ринг тощо.

Нетрадиційні форми навчання можна визначити як такі, що вже відомі в номенклатурі організаційних форм навчання, але їх актуалізація здійснюється в ті моменти, коли з'являються якісно нові соціальні завдання, а також форми, котрі відзначаються нестандартністю організації навчального процесу, забезпечуючи оптимальність розв'язання навчально-виховних завдань.

Нетрадиційні форми навчання дозволяють урізноманітнювати форми і методи роботи з учнями, відходити від шаблонів, сприяють вихованню творчої особистості школяра, розширенню функцій учителя, дають можливість враховувати специфіку навчального матеріалу та індивідуальні особливості учнів.

У ситуації невизначеності, а це ситуація перших шкільних днів, коли дитина ще не знає, чого від неї чекають оточуючі, різко зростають імітаційні тенденції. Першокласники копіюють учителя буквально в усьому. Вчитель може закріпити імітаційну форму взаємодії з класом, і учні будуть наслідувати його, з задоволенням повторюючи дії, слова, думки дорослого. Але дуже важливо з першого дня показати класу, що шкільний вчитель чекає від дітей не тільки довірливого та старанного наслідування, а й критичності, здатності діяти по-своєму.

Для того, щоб діти навчилися розпізнавати дві основні ситуації взаємодій з учителем — ситуацію наслідування та ситуацію неімітаційну — з перших днів вводяться веселі завдання-пастки, які не можна розв'язати, якщо діяти чітко за інструкцією дорослого: щось треба зробити по-своєму, необхідно застосувати логічне мислення. Наприклад, такі задачі: "Скільки яєць знайшов Петро, якщо біла курка знесла одне яйце, руденька — жодного, а півень — цілих три?"; "Візьми три

палички. Зроби з них трикутник. А тепер з цих самих паличок склади квадрат". Такі завдання потребують не стільки знань, скільки постійного аналізу вимог дорослого.

З перших уроків впровадження групових форм роботи навчання повинно бути спрямоване на те, щоб ситуативна допитливість переросла в стійкі пізнавальні інтереси, щоб культура дискусії відшліфовувалась, щоб дитячі питання й здогадки, випереджуючи плани вчителя, виникали на завтрашньому уроці, щоб діти самі ставили проблему наступного уроку, спонукаючи вчителя повідомляти їм нову інформацію

Отже, розвивальне навчання ж не може існувати без постійного навчального спілкування, при якому учень, зрозумівши, чого він не знає, не вмє робити, сам починає активно діяти, включаючи в цей процес учителя як більш досвідченого партнера.

Висновки і перспективна тематика подальших наукових пошуків. Система розвивального навчання є важливим досягненням вітчизняної психолого-педагогічної науки і практики та відіграє значну роль у реформуванні освіти України, як провідний генератор ідей і наукових розробок у галузі навчальної діяльності школяра, пошуку продуктивних шляхів формування у молодшого школяра свідомого ставлення до навчання. На сучасному етапі розвитку суспільства основним та головним результатом навчання стає не тільки міцність засвоєння дитиною необхідних суспільством знань, умінь і навичок, а розвиток особистості школяра. З огляду на це, проблему розвивального навчання відносять до найбільш актуальних проблем сучасної педагогічної науки й шкільної практики.

Але, на жаль, не всі школи та вчителі використовують педагогічно цінні ідеї видатних педагогів. До тематики подальших наукових пошуків у цьому напрямі можна віднести проблему організації розвивального навчання у Харкові в ХХ столітті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біда О. А. Проблеми розвивального навчання / О. А. Біда // Початкова школа. – 1999. – № 3. – С. 13–17

2. Варзацька Л. О. Рідна мова й мовлення : Розвив. навчання в почат. кл.: Моногр. – 2-е вид., допов., удоскон / Л.О. Варзацька // Кам'янець-Подільський : Абетка, 2004. – 312 с.
3. Дусавицкий А. К. Развитие личности в учебной деятельности / А. К. Дусавицкий. – М. : Дом педагогики, 1966. – 236 с.
4. Дусавицкий А. К. Система развивающего обучения: принципы становления /А. К. Дусавицкий // Початкова школа. – 1996. – № 11. – С. 11–17.
5. Занков Л. В. Беседы с учителями / Л. В. Занков. – М., 1975. – 215 с.
6. Занков Л. В. Проблемы начального обучения / Л. В. Занков // Советская педагогика. – 1963. – № 11. – С. 12-19